

TÜRK EDEBİYATINDA MİHR Ü MÜŞTERİ MESNEVİLERİ VE MİRÎ'NİN MİHR Ü MÜŞTERİ'Sİ

Mustafa ARSLAN*

ÖZET

Bu yazıda Mihr ü Müşteri mesnevîlerinin kaynağı ile ilgili bilgi verilmiş ve Türk edebiyatında yazılan Mihr ü Müşteri'lerden kısaca söz edilmiştir. Araştırmanın önemli bölümünü **Mirî (Kiçi Mir-zade Seyyid Yahya Hüseyin, öl. 1008/1599)**'nin Mihr ü Müşteri'si oluşturmaktadır. Daha önce üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olan mesnevînin tam metni tarafımızdan okunmuştur ve yayın aşamasından önce ilk defa bu yazıda araştırmacıların dikkatine sunulmaktadır. Mesnevî İranlı şair **Assâr (Şeyh Muhammed Assâr-ı Tebrizî, öl. 784/1382)**'nin aynı addaki eserinin tercümesidir. Bu mesnevînin diğer çift kahramanlı klasik aşk mesnevîlerinden ayrılan yönü her iki kahramanın da erkek olmasıdır. Eser, Türk edebiyatı ile İran edebiyatı arasındaki etkileşimin somut bir örneği olması bakımından önem taşımaktadır. Klâsik Doğu edebiyatları ile aynı konuyu işleyen Türk edebiyatındaki mesnevîlerin hangi bağlamda (telif, tercüme, nazire vb.) değerlendirilmesi gerektiği hususuna örneklik edebilir. Üzerinde durduğumuz bu mesnevî, dili açısından da önemli olup **Eski Anadolu Türkçesi** dönemine ait bir çok arkaik kelime içermektedir. Eser bu yönü ile dikkate değer bulunarak **Kilisli Muallim Rifat** tarafından taranmış ve elde edilen dil malzemesi Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Tarama Sözlüğü'nde kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mihr ü Müşteri, mesnevî, Assâr, Mirî, terceme, etkileşim, karşılaştırma.

---

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, musarslan19@gmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

**MESNEVIES OF MIHR U MUSTERÎ IN TURKISH
LITERATURE AND MÎRÎ'S MIHR U MUSTERÎ**

ABSTRACT

This article provides information about the source of Mihr ü Müşterî mesnevis and were written in Turkish literature Mihr ü Müşterîs have been mentioned briefly. Important part of the research constitutes **Mîrî (Kiçi Mîr-zade Seyyid Yahya Hüseyin, died. 1008/1599)**'s Mihr ü Müşterî. That have not been done before any work on the full text mesnevî was read by us and published before the first stage in this article is presented to the attention of researchers. Mesnevî is Iranian poet **Assâr (Sheikh Mohammed Assâr-i Tabrizi, died. 784/1382)**'s translation of the same name. The difference of classic hero mesnevî's other couples heros classical love mesnevî, both heroes is the man. The work, in terms of interaction's concrete example between Turkish literature and Iran literature is importance. Working with the same subject classical Eastern literature in Turkish literature in the context in which mesnevis (copyright, translation, etc nazire) should be evaluated in the matter may be a model. We stand on this mesnevi, language is important in terms of belonging to the Old Anatolian Turkish period, contains many archaic words. This aspect of the remarkable work with the scanned and obtained by **Kilisli Muallim Rifatand** language materials is used Tarama Sözlüğü prepared by the Türk Dil Kurumu.

Key Words: Mihr ü Müşterî, mesnevi, Assâr, Mîrî, translation, interaction, comparative.

1. Mihr ü Müşterî Mesnevilerinin Kaynağı

Mihr ü Müşterî mesnevileri kaynağını İran edebiyatından alan çift kahramanlı aşk mesnevileri gurubuna dahil edebileceğimiz eserlerdir. Bu mesneviler kahramanlarının adlarını gök cisimlerinden alması ve her iki kahramanının da erkek olması yönü ile farklılık göstermektedir. İnsanoğlunun talihinin, ulusların ve devletlerin geleceklerinin yıldızların hareketleri ile bağlantılı olduğuna inanılır. Bu itibarla kozmik cisimlerin şahıs adı oluşu bunlarla insanlar arasında doğal bir ilişki veya benzerlik yaratılması düşüncesinden ileri

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

gelmektedir. Bu evrensel düşünceden hareketle Mihr (güneş) ve Müşteri (jüpiter) gibi çok önemli iki cismin başta İran edebiyatında sonra da Türk edebiyatında mesnevilere ad ve konu olarak seçildiği görülür. *Leyla vü Mecnun*, *Hüsrev ü Şirin* ile *Yusuf u Züleyha* mesnevilerinden sonra yenilik göstermek, ilgi çekmek veya görmek isteyen bazı İranlı ve Türk şairler bu tür farklı konulara yönelmişlerdir.

Bu alanda yazılmış ilk eser, İranlı şair Assâr-ı Tebrizî (Şemsüddin Muhammed Assâr-ı Terizî, öl. 784/1382)’nin Mihr ü Müşteri’sidir. Assâr’ın bu mesneviyi yazarken eski İran aşk destanlarından olan ve konu bakımından Mihr ü Müşteri ile benzerlik gösteren, anonim özellikleriyle yazıya geçirilmiş, mensur “Mihr ü Mah” kıssalarından etkilendiği söylenmektedir (Bilgin 2005, 28; Kut 1986, 332). Assâr eserini 778/1377 tarihinde yazmış ve Celayir hükümdarı Sultan Şehy Üveys’e sunmuştur (Anbarcıoğlu 1984, 1165). Assâr, mesnevisinin “sebeb-i nazm-ı kitab” bölümünde eserine “Aşk-nâme” adını verdiğini belirtir. Eserin adı daha sonra kahramanlarının adıyla ün kazanmış ve kaynaklara Mihr ü Müşteri olarak geçmiştir (Yılmaz 1996, 12). Mesnevi 5120 beyit olup *mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün* vezniyle yazılmıştır. Assâr’ın eseri kendisinden sonra gelen İranlı ve Türk Şairlere ilham kaynağı olmuş Mihr ü Müşteri’lerin yanında “Mihr ü Mâh” ve “Hurşid ü Mâh” gibi eserlerin yazılmasına da vesile olmuştur. Assâr’ın Mihr ü Müşteri’si Türk şairleri tarafından oldukça beğenilmiştir. Eserin Türk kütüphanelerinde bol miktarda yazma nüshasının bulunması ve Türk şairleri tarafından manzum olarak Türkçe’ye tercüme edilmesi bu beğenin bir sonucu olsa gerekir.

2. Türk Edebiyatında Mihr ü Müşteri Mesnevisi Yazan Şairler

Türk edebiyatında XV. yüzyıldan başlamak üzere sekiz şair tarafından Mihr ü Müşteri yazıldığı tespit edilmiştir. Bu mesnevilerden şu anda üç tanesi elde bulunmakta diğerlerinin ise varlığından çeşitli kaynaklar söz etmektedir. Burada bu mesneviler hakkında kısa bilgi verilecektir:

Hassan: II. Murad devri şairlerinden olan Hassan’ın 835/1431-32 yılında gerçekleştirdiği tercüme 5403 beyitten ibarettir ve tek nüshası elde bulunmaktadır.¹ (Kut 1986, 333; Bilgin 2005, 29).

¹ Hassan’ın eserinin tek nüshası Paris Bibliotek Nationale, Ancien Fonds, 313 numarada kayıtlıdır. 45 varaktan oluşan bu nüshanın Süleymaniye Kütüphanesi Mikروفilm Arşivi numara 2170’te bir kopyası bulunmaktadır. Hassan’ın Mihr ü Müşteri’si üzerine bir lisans (Neslihan Özdoğan) ve beş yüksek lisans tezi yapılmıştır (Hüseyin Kara; Nasrullah Özsoy; Kamil Tiken; M. Okan Baba; Fatma Nur Yılmaz, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1986).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Münîrî: II. Bayezid devri şairlerinden olan Münîrî İbrahim Çelebi (öl. 927/1521)'nin eseri 891/1096'da yazılmıştır. Münîrî'nin çevirisi 6011 beyit olup Assâr'ın mesnevisi ile aynı vezindedir. Münîrî, çevirisinin içine serpiştirdiği gazeller ve kendine ait çeşitli bölümlerle eserini zenginleştirmiş ve esere kendi kişiliğini yansıtmaya çalışmıştır. Eser bu özellikleri nedeniyle Türk edebiyatında en tanınmış Mihr ü Müşteri mesnevisidir. Bu eserin elde iki nüshası bulunmaktadır² (Akmandor 1983, XCII).

Mîrî: Kiçi Mir-zâde Seyyid Yahya Hüseyin (öl. 1008/1599) çevirisi 4998 beyit olup birisi mütercim/müellif hattı olmak üzere elde iki nüshası bulunmaktadır. Bu iki nüshaya dayanarak eserin çevri yazılı metni ilk defa tarafımızdan oluşturulmuş ve yayına hazır hale getirilmiştir. Bu yazının asıl konusunu bu eser teşkil ettiği için ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

Azmî Pir Mehmed: II Selim devri şairlerinden olan ve Riyazî mahlasıyla şiir yazan Pir Mehmed'in Mihr ü Müşteri tercümesinin olduğu ancak bu tercüme yarım kaldığından Şairin oğlu Haletî tarafından tamamlandığı verilen bilgiler arasındadır (Kâtip Çelebi, 1942, 1914; Anbarcıoğlu 1984, 1153; Bilgin 2005, 29).

Molla Maşi-zâde Derviş Fikrî (öl. 992/1584): Bu şairin Mihr ü Müşteri tercümesinin olduğu söylenmektedir. Bu tercümenin bir nüshasının Millet Kütüphanesi Ali EMîrî 774 numarada kayıtlı olduğu (Akmandor 1983, LXXXIX; Anbarcıoğlu 1984, 1153) söyleniyorsa da bu nüsha henüz ele geçmemiştir.

Ümmü Veled-zâde Ali b. Abdülaziz (öl. 980/1572) adlı şairin Mihr ü Müşteri tercümesinin olduğunu Kâtip Çelebi haber vermektedir (K. Çelebi, 1942, 1914). Diğer kaynaklarda bu eserle ilgili verilen bilgiler Kâtip Çelebi'ye dayandırılmaktadır.

Lokman b. Seyyid Hüseyin (öl. 1010/1601). Bu şaire ait Mihr ü Müşteri tercümesinin olduğunu ise *Osmanlı Müellifleri*'nde yer alan bilgi sayesinde öğreniyoruz (M. Tahir, 1333, C.III, 136).

Ağacan b. Emir Hüseyin'e ait bir Mihr ü Müşteri tercümesinin varlığını bazı kaynaklar haber vermektedir.(Bilgin 2005, 29).

² Münîrî'nin çevirisinin bir nüshası British Museum 772 numarada; diğer nüshası ise Millet Kütüphanesi Ali EMîrî Manzum Eserler 1185 numarada kayıtlıdır. Bu iki nüsha esas alınarak eser üzerine Ayten Akmandor tarafından Ankara Üniversitesi Dil ve Tari-Coğrafya Fakültesinde bir doktora çalışması yapılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

3. Mîrî ve Mihr ü Müşteri Mesnevisi

Mîrî'nin eseri ile ilgili bilgi vermeden önce kısa biyografisini vermek yerinde olacaktır. XVI. yüzyıl şairlerinden olan ve **Mîrî** mahlasıyla şiir yazan şairin adı kaynaklarda **Kiçi Mir-zâde Seyyid Yahya Hüseyin** olarak geçmektedir. **Kiçi Mir-zâde** olarak tanınan şairin adı zamanla yanlış olarak **KeşMîrî-zade** şeklinde anılmaya başlanmıştır. Mîrî'nin İran'dan gelerek Anadolu'ya yerleşen ve Seyyid olduğu belirtilen bir zatın oğlu olduğu ve Bursa'da doğduğu söylenmektedir. Mîrî eğitimini tamamladıktan sonra Edirne'de Sahn müderrisi olarak göreve başlamıştır. 995/1586 yılında Mirza Mahdumun vefatı üzerine **Nakîbü'l-Eşrâf** olmuştur. 1002/1593'te Galata kadılığı ve 1003/1594'te Üsküdar kadılığı yapmıştır. Mîrî 1008/1599 Rebiü'l-âhirinde vefat etmiştir. Mezarı Tophane'de Cafer Efendi Tekkesin'de Arap Ahmet türbesi yanındadır. İlim ve fazilet sahibi bir kişiliği olan şairin binicilikte ve avcılıkta da mahareti olduğu söylenmektedir. Yine şair hakkında bilgi veren kaynakların hepsi onun Assâr'ın Mihr ü Müşteri'sini nazmen tercüme ettiğini belirtmektedirler (A.Rıfat, 1283, 15; Ş. Sâmî, 1306, C.IV, 4512; M. Süreyyâ, 1315, C.IV, 634)

Mîrî'nin Mihr ü Müşteri Mesnevisi'nin yaptığımız araştırmalar sonucunda iki yazma nüshası tespit edilmiştir. Bu yazmaların tavsifi şu şekildedir:

Terceme-i Mihr ü Müşteri: İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Halis Efendi no: 3520.³

Eserin zahriyesinde bulunan “**Terceme-i Mihr ü Müşteri el-fâzilü'l-edîb ve'l-hasîbü'n-nesîb Mevlânâ Yahyâ el-Hüseyin en-Nakîb bi-hattihî rahmetu'l-İlâhi aleyh**” şeklindeki kayıttan ve eserin sonunda bulan “**Ketebehû mütercimü'l-fakîr Yahyâ el-Hüseyinî en-Nakîb gufire anhu**”(172b) biçiminde yer alan “ketebe” kaydından bu nüshanın mütercim/müellif hattı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca eserin içinde yer alan bazı mısra veya beyitlerin üstü çizilerek kenara yeniden yazılması, takdim tehirlere, anlaşılmayan bazı kelimelerin anlamlarının kenarda verilmesi gibi tasarruflar da eldeki bu nüshanın şairin kaleminden çıktığını göstermektedir. Tercüme tarihi belli olmayan bu nüshanın başı ve sonu şöyledir:

Baş: Hamd o sultân-ı 'âlem-i 'aşka
K'ismi yazıldı hâtem-i 'aşka (1b)

...

³ Mîrî'nin Mihr ü Müşteri'si hakkında bilgi verilirken ve metinden alıntılar yapılırken müellif/mütercim hattı olan bu nüsha esas alınmıştır.

Son: Eyle ur’ān u enbiyā ile atm
Dest-i ‘afvuñla nāmeme ur atm (172b)

172 varaktan oluşan bu nüsha güzel talik yazı, siyah mürekkep (başlıklar kırmızı), çift sütun, 15 satır, yazı alanı yaldız cetvelli olarak tertip edilmiştir. Şirazeli, miklepli, yaldız şemse ve zencirekli, bordo meşin bir cilt içerisindeydir.

Terceme-i Mihr ü Müşteri: Medine Şeyhü’l-İslām Arif Hikmet Kütüphanesi, Fennü’l-Edebi’t-Türkî no: 3501.

Müstensihini ve istinsah tarihini tespit edemediğimiz bu nüshanın mütercim nüshasından kopya edildiği sanılmaktadır. Mütercim nüshası ile yapılan karşılaştırmalarda bazı kelimelerin imlasında görülen farklılıklar bu nüshanın XVII. veya XVIII. Yüzyılda istinsah edildiğine işaret etmektedir. Başı, sonu ve varak sayısı mütercim nüshası ile aynı olan bu nüsha nesih yazı, siyah mürekkep (başlıklar kırmızı), 15 satır, çift sütun, yazı alanı kenarları cetvelli olarak tertip edilmiştir. Bu nüshayı fotokopi yoluyla elde ettiğimiz için cilt özellikleri burada verilememiştir.

Mesnevi’nin adı: Elimizde bulunan her iki nüshada da “Terceme-i Mihr ü Müşteri” olarak geçmektedir. Şair, eserinin sebebi nazm-ı kitāb bölümünde bunu şu şekilde dile getirmiştir:

‘Āıbet eyledüm hemān idām
İtmege terceme o nazmı tamām (8b)

Elimizdeki mütercim/müellif hattıyla yazılmış nüshanın zahriyesinde eserin adı şu şekilde kayıtlıdır: “**Terceme-i Mihr ü Müşteri**”. Yine aynı nüshanın zahriyesinde bulunan bir temellük kaydında eserden “**terceme-i mergûbe**” olarak söz edilmektedir. Eserin ketebe kaydında ise şair kendisini “**mütercimü’l-fakîr**” olarak nitelendirmektedir.

Mesnevi’nin Yazılış/Tercüme Tarihi: Öncelikle mesnevinin her iki nüshasında da yazılış tarihi ile ilgili bir kayda rastlanmadığını belirtmek gerekir. Mesnevinin içindeki şiirlere baktığımızda Sultan Murad adına yazılmış “**Medh-i Hazret-i Sultān Murād Hān Tāle Bekāhu**” başlıklı 24 beyitten oluşan bir bölüm bulunmaktadır (6a-6b). Bu bölüm içerisinde bir beyitte sultanın adı “Sutan Selim Han’ın oğlu Sultan Murad Han” olarak geçmektedir:

Ya‘ni Sultān Murād Hān-ı zamān
İbn-i Sultān Selīm Hān-ı ‘ālī-şān (6a)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Bu bilgiler Mîrî'nin eserini dönemin Padişahı olan ve aynı zamanda Muradî mahlasıyla şiirler yazarak divan tertip eden III. Murad'a sunduğunu göstermektedir. Bundan hareketle mesnevinin yazılış/tercüme tarihinin Sultan III. Murad'ın saltanat dönemi olan 982/1574-1004/1595 tarihleri arasında olduğunu söylemek mümkündür.

Mesnevi'nin Vezni: Mîrî'nin mesnevîde kullandığı vezin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*'dür. Assâr'ın yazdığı Mihr ü Müşteri'nin vezni ise *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*'dür. Şair tercümesinde Assâr'ın kullandığı vezni kullanmamıştır. Bazı kaynaklar (Kut 1986, s.334.) Mîrî'nin tercümesinin de Assâr'ın eseri ile aynı vezinde olduğunu ifade etmektedirler. Bu hatalı bilginin Mîrî'nin eserinin görülmemesinden ya da elde bulunan Hassan ve Münîrî'ye ait diğer tercümelelerin Assâr ile aynı vezni kullanmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu farklı kullanım aynı zamanda bu tür tercümelelerde tercüme edilen eserle tercümesinin aynı vezinde olması gibi bir zorunluluğun olmadığını da göstermektedir.

Mesnevi'nin Bölümleri ve Beyit Sayısı: Mesnevîde 96 bölüm bulunmaktadır. Bu bölüm başlıkları Türkçe'dir. Eserde Assâr'ın mesnevisi ile farklılık gösteren bölümler bulunmaktadır. Beyit sayısı 4998'dir. Assâr'ın eseri ise 5120 beyitten oluşmaktadır.

Mesnevi İçerisinde Farklı Nazım Şekilleri: Mesnevinin içerisinde farklı nazım şekli olarak sadece bir kıtaya rastlanmaktadır. Bu kıta “Şâbûr Saltanatın Mihr'e Vidüğüdür” başlıklı bölümün sonunda yer almakta ve 5 beyitten oluşmaktadır. Bu kıta Assâr'ın mesnevisinde bulunmayıp şairin kendisine aittir. Vezni mesnevinin vezni ile aynıdır ancak konusu insanların vefasızlığı ve nankörlüğü üzerinedir. Bu kıtanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

Kıta (163a)
Mîrî mihr umma hîç merdüm-den
Ki bitürmez güli zemîn-i şûr
...
Eşksâ çeşmüñ itseñ aña maħal
Aķıdur bulsa ķanuñ ol nān-ķūr

Mesnevi'nin Yazılış Sebebi: Bu durum mesnevinin “Sebeb-i nazm-ı kitâb” bölümünde uzun uzun anlatılmaktadır. Şair, önce ilim yolunda ilerlediğini ve halkı aydınlattığını söyler. Daha sonra talihinin yaver gitmediğini dile getirerek kıymetinin bilinmediğinden şikayet eder:

Eylemekle cihānda kesb-i 'ulūm
Oldı mechüller bañā ma'lūm (6b)
...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Ṭālī'üm līk olmadı baña yār
Görmedüm kimseden vefā ey yār (7a)

Ḳaṭ' idüp nice pāyeler erzāl
Çigneyüp itdiler beni pā-māl (7a)

Kendisine kimsenin koruyuculuk yapmadığına ve kimsenin yardımcı olamadığına işaret eden şair, bir arkadaşının ondaki şairlik yeteneğini fark ederek kendisinin bir eser yazmasını ve bunu sultana sunmasını tavsiye ettiğini dile getirir. Bu sayede hem itibar kazanacak hem de bu şairlik yeteneğinden çevresini mahrum bırakmayacaktır:

Bulmadum hīç bir kerīm ü şefiḳ
Ola tā kim baña refiḳ-i ṭarīḳ (7a)

Ġam dehriyle ḳaldum āvāre
Oldum aḳrān içinde bī-çāre (7a)

...
Sen ki cārī zebāñlaruñ yārā
Ser-keşisin cihānda bī-pervā (7a)

Siḥr-i ṭab' uñla eyle Mūsivār
Yed-i beyzāyī 'āleme iḫhār (7b)

Ol şu'ā' -ı dilüñle bezm efrüz
Şeb-i 'uşşāḳa eyle ḥil'at rüz (7b)

...
Aç şevḳ ile bār-ı ḳudretüñi
Şāha vir tuḥfe-i fażiletüñi (8a)

Arkadaşının ısrarına dayanamayan Mîrî, gönül tahtından hüznün perdesini aralamak, gönül mumuyla âşıklar meclisini aydınlatmak, söz mülkünden bir yer kapmak, şairlik kudretini sergilemek ve sultana bir hediye vermek için nesneviyi yazmaya karar vermiştir:

Kāruñ ola senüñ dem-i ta'ṭil
Eyle sulṭāna tuḥfe-i tebcil (7b)

...
Didüm aña ki oldı bu lāzım
Ki olam nazm silkine āzim (8a)

Şairin, aşıkane bir konuyu anlatmak için neden Farsça bir mesneviyi kaynak olarak aldığı ve özellikle Assâr'ın eserini seçtiği şöyle izah edilebilir: Bazı kaynaklarda şairden "Diyâr-ı Acem'den memleket-i Rûm'a gelmiş sâdât-ı kirâm'dan bir zâtın oğlu..."(Ş. Sâmi 1306, VI/4512) olarak söz edilmektedir. Bu durum şairin İran edebiyatına aileden gelen bir aşinalığının olduğunu göstermektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Zaten şair bu bölümde Farsça eserlere olan düşkünlüğünü ve Assâr’a olan hayranlığını açıkça ifade etmektedir. İşte bu hayranlık onu Assâr’ın eserini Türkçeye kazandırmaya şairin ifadesiyle ona “Türkçe lezzet” katmaya sevk etmiştir:

Vār iken ƣalbde hevādan eṣer
Kütüb-i Fars’a düşmüş idi naẓar (8a)

Gāh andan ğaraẓ hıķāyet idi
Gāh nazmındaki leṭāfet idi (8a)

Nazm-ı ‘Aṣṣār’ı görmege her dem
Meyl iderdi gönül veli muhķem (8a)

Dāyimā meṣnevīde ƣudretine
Diķķat ü ṣan‘ at u nezāketine (8a)

...
‘Āķıbet eyledüm hemān iķdām
İtmege terceme o nazmı tamām (8b)

Tā virem aña Türkīde lezzet
Ehl-i inṣāf olan ide rağbet (8b)

Burada hemen Őu noktayı belirtmek gerekir. Mîrî’nin tercümesinde kendinden önce Assâr’ın Mihr ü Müşteri’sini tercüme eden diğer şairler (bkz.Mihr ü Müşteri yazan Şairler) hakkında herhangi bir bilgiye ve ip ucuna rastlanmamıştır. Bu da Mîrî’nin tercümesinde sadece Assâr’ı dikkate aldığı göstermektedir.

Şair ayrıca eserine kuru bir tercüme gözüyle bakmanın insafsızlık olacağını belirterek eserinin Assâr’ın mesnevisi ile sadece aynı kaynaktan olduğunu ve bu ince Őiiri kılı kırk yarmayanların anlayamayacağını dile getirmektedir:

Añlamaz neydügin bu nazm-ı daķıķ
ƣılı kırķ yarmayan kimesne haķıķ (172a)

Tercemedür dimek degül inṣāf
Ki diseñ yek aşıldan olmaz lâf (172a)

Mesnevinin Konusu: İstahr ülkesinin hükümdarı Şapur ile veziri Düstur’un çocukları olmamıştır. Bir gün avda rastladıkları bir pır sayesinde ikisinin de birer oĝlu dünyaya gelir. Şahın oĝluna Mihr, vezirin oĝluna ise Müşteri adını koyarlar. Çocuklar büyür ve ikisi birlikte okula başlar. Okulda birbirlerine aşırı sevgi ile bağlanan bu çocukların yanlarına Behram ve Bedr adlı şahıslar verilir. İki genç arasındaki bu aşırı başlıķı öğrenen kötü kalpli Behram bu durumu hükümdara haber verir. Hükümdar bunların idam edilmelerine karar verir. Bu durumdan onları hükümdarın yeĝeni iyi kalpli Bihzad araya

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

girerek kurtarır. Mihr zincire vurulur Müşteri ise Bedr ile birlikte ülkeden kovulur. Irak'a giderken yolda bir çok zorlukla karşılaşılır. Rehzenan Kalesinde hapse atılırlar. Karşılaştıkları kafilenin reisi Mehyâr onları Rey şehrine davet eder. Rey şehrinde buldukları zaman Bedr pazarda dolaşırken Müşteri'nin akrabalarından Mihrab'ı görür, onu Müşteri'ye götürür. Bu arada babasının hapse attığı Mihr Bihzad sayesinde kurtulmuş ve Müşteri'yi aramak üzere sadık dostları Esed, Cevher ve Sabâ ile Hindistan'a doğru yola çıkmıştır. Kötü kalpli Behram ise Mihr'i aramak bahanesiyle ülkeden ayrılır. Rey şehrinde Azerbaycan'a gitmek üzere ayrılan Müşteri ve arkadaşı Bedr, bindikleri gemide Beram ile karşılaşılır. Behram'ın adamları onları denize atarlar ve bir tahta parçasına tutunarak kıyıya ulaşan Müşteri ve Bedr, Derbend hükümdarı sayesinde kurtulurlar. Daha sonra Deşt-i Kıpçak'a doğru yola çıkan Müşteri ve arkadaşları bir çok tehlike atlatarak Kıpçak sınırına ulaşırlar. Bu arada Mihr ve arkadaşlarının Hindistan'a gitmek üzere bindikleri gemi batmak üzereyken bir başka geminin yolcuları tarafından kurtarılırlar. Harezmi ülkesine vararak Şah Keyvan'ın huzuruna çıkarlar. Hükümdarın Nahid adındaki güzel kızı Mihr'e aşık olur. Bir süre sonra Mihr de Nahid'in güzelliğine hayran kalır ve ona aşık olur. Nahid'i oğluna isteyen Semerkand hükümdarı Karahan isteği kabul olmayınca savaş başlatır. Bu savaşta büyük başarı gösteren Mihr ve askerleri Karahan'ı esir alırlar. Bütün bu olaylar olurken Müşteri de Harezmi'ye gelmiştir. Müşteri ile buluşan Mihr çok mutlu olmuştur. Her iki dost başlarından geçenleri birbirlerine anlatarak dertleşirler. Bu arada onların izini takip eden Behram da Harezmi'ye ulaşmıştır. Durumu farkederek Şah Keyvan kötü kalpli Behram'ı idam ettirmek ister ancak Mihr Müşteri'ye kavuşmuş olmanın şerefine onun bağışlanmasını diler. Nahid'le evlenen Mihr, bir süre sonra onunla birlikte İstahr'a döner. Bu olaya çok sevinen Şah Şapur Müşteri'den özür diler ve tahtını oğluna bırakarak ölür. Tahta çıkan Mihr, Müşteri'yi vezir yapar. Beş yıl ülkeyi yöneten Mihr vefat eder. Aynı anda Müşteri'de ölür. Diğer dostları da kısa süre içerisinde ölürler. Mihr'in oğlu babasının yerine tahta geçer ve ülkeyi yönetir.

Mesnevinin Mahiyeti ve Aşk Anlayışı: Mîrî'nin Mihr ü Müşteri mesnevisi mahiyeti ve aşk anlayışı bakımından Assâr'ın eserinden farklı değildir. Dolayısıyla biz genel olarak Mihr ü Müşteri'lerdeki aşk anlayışı üzerinde duracağız. Mihr ü Müşteri mesnevisi konu itibariyle Leyla vü Mecnun, Hüsrev ü Şirin Yusuf u Züleyha gibi Mihr ile Müşteri arasında geçen aşkın anlatıldığı çift kahramanlı bir aşk hikayesidir. Bu mesneviyi diğerlerinden ayıran özellik kahramanlarından her ikisinin de erkek olması ve işlenen aşkın mahiyetidir. Assâr, mesnevisinin önsözünde ilahi aşkı işlediği için

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

eserine “aşk-name” adını verdiğini belirtir (Yılmaz, 1996, 12). Mihr ü Müşteri mesnevilerini değerlendiren Meliha Anbarcıoğlu da bu aşkın tasavvufi bir aşk olduğunu ve bu mesnevide aşk yolu ile gerçeğe erişme görüşünün edebî ve şairane bir üslûpla ifade edildiğini belirtir. Anbarcıoğlu yazısının devamında bu aşkın mahiyetini “*Tabiatıyla Assâr, Hüsrev ü Şirin, Yusuf u Züleyha gibi eserlerden ve hatta Senâî ve Mevlânâ’dan esinlenmiştir. Mesela Mihr ile Müşteri arasındaki bağılılık Mevlânâ ile Şems ilişkisine, Mihr’in güzelliği Hz. Yusuf’a, Şah Şapur’un özlemi ve kederi Hz. Yakub’unkine benzetilebilir. İlahî birliğe, gerçeğe varmak için bir takım merhaleler kat ettirilmiştir Mihr ile Müşteri’ye.*” biçiminde özetler.

Assâr’ın Mihr ü Müşteri’inde işlediği bu aşktan dolayı onu Mevlânâ Mesnevi’sinin bir taklidi olarak görenler de vardır. Bu görüş İranlı bir yazarın “*Mevlânâ Mesnevi’sinin taklitleri arasında gençlere nispet edilmiş Eflatunî bir aşk ve muhabbetden bahseden üç manzume vardır ki bu manzumelerde sufinin aşk-ı İlahî’ye erişmesi anlatılmıştır. Bunlar Mihr ü Müşteri, Gûy ü Çevgân ve Şâh u Gedâ’dır*” biçimindeki ifadelerine dayandırılmaktadır (Yılmaz 1996, 12).

Mesneviyi Türkçe’ye ilk tercüme eden Hassan da bu aşkın mahiyetini şöyle dile getirir:

Ki ışkî oldu illetden mu‘arrâ
Dahî hem mihrî şehvetten müberâ (Bilgin 2005, 29)

Mesnevinin Türk edebiyatındaki en tanınmış tercümesi olan Münîrî’nin tercümesi üzerine doktora çalışması yapan Ayten Akmandor ise bu aşkın mahiyetini tam olarak fark edememiş olacak ki kahramanlardan Mihr’i erkek, Müşteri’yi kadın olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla çalışmasının inceleme bölümünde de Müşteri sürekli kadın olarak yer almaktadır: “*Müşteri: Şah Şapur’un veziri Düstur’un biricik güzel kızı... Şah güvendiği dostu Düstur’un ay yüzlü kızına Müşteri, kendi oğluna da Mihr adını koyar... Diğer taraftan Müşteri de çok güzel bir kızdır. Servileri kıskandıracak kadar uzun boyu, ancak kemerinden belli olacak kadar ince beli vardı...*” (Akmandor 1983, LXI, LXV).

Mîrî ise tercümesine aşk aleminin sultanına hamd ederek başlamış ve her fırsatta bu ulvî aşkı dile getirmiştir:

Hamd o sultân-ı ‘âlem-i ‘aşka
K’ismi yazıldı hâtem-i ‘aşka (1b)

Mesnevinin “Merâtibi’l-Aşk u Makâmât” yani aşk ve makamlarının mertebeleri bölümünde Mihr ü Müşteri’deki aşkın mahiyeti anlatılır. Burada Mîrî; alemin canının ve cisminin Hak aşkı olduğunu, bu aşkın makamlarının ve alametlerinin olduğunu,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

bunlardan birinin “Şah Mahmud gibi kölesine kul olmak” biçiminde ortaya çıktığını bu durumun çeşitli yönleri çekildiğini, bu konuları açıklayıcı bir çok kitap yazıldığını, kendisinin de bu konulara açıklıklık getirmek için “Aşk-nâme”yi seçtiğini dile getirir:

‘Aşk-ı Hakk oldu cism-i ‘āleme cān
Kūy-ı çarḫa o ‘aşḫdur çü kān (8b)

Rāh-ı ‘aşḫuñ olur maḫāmātı
Her birinüñ niçe ‘ālāmātı (8b)

...
Şāh Mahmūdveş nice dāver
Oldı ḫükm ile ‘abdine çāker (9a)

Didi mihr-i bidāyet aña kimi
Nur-ı şem‘ -i hidāyet aña kimi (9a)

Yazdılar çok kitāb o ma‘ nāya
Ḥüccet ibrāz idüp o da‘ vāya (9a)

Ger virem anlara burada vücūd
Fevt olur ḫikāyet-i maḫşūd (9a)

...
Gel uzatma kelāmı ey Mîrî
Ḳalbe virür melāl ü dil-gîri (9a)

Yüri vār ṭurma ḫāmeye ur el
Eyle himmetle ‘Aşk-nâme’yi ḫal (9b)

Mîrî tercümesinin “Vefāt u Mihr ü Müşterî vü Nâhîd” adlı bölümünde işlediği aşkın mahiyetini anlatmaya devam etmektedir. Burada akıl sahiplerine seslenerek, şehvet ehline aşık denilemeyeceğini, görünüşe aldananların bu aşk sırrını anlayamayacağını dile getirmektedir:

Ma‘ nīye yol ararsañ ey şādıḫ
Dime sen ehl-i şehvete ‘āşıḫ (163a)

Cem‘ -i mestî vü ḫüşyārî maḫāl
‘Aşk-ı şehvetde daḫı budur ḫāl (163a)

Var mı dirseñ bu ma‘ nînüñ eşeri
Aç gözün ḫalma şüret ile geri (163a)

Şüret ile o kim ola pā-best
Ḳanda virür bu ma‘ nî aña dest (163a)

Şair, aşkı çok kimsenin tarif ettiğini ve bu konuda çok risaleler yazıldığını söyleyerek aşkı herkesin kendi yeteneğine göre

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

anlatabildiğini dile getirir. Ona göre maksadı hakikî sevgiliye olmayan aşk dedikodudan ibarettir. Şair, Assâr’ı kastederek Mihr ü Müşteri aşkını işlemekle aşk kitabını onun yazdığını söyler:

‘ Aşkî çok kimse eyledi ta‘rif
Kıldılar hem risâleler te’lif (163a)

Çadr-i fikrince her kes itdi ‘ayân
Vüs‘-i fehmince re‘yin itdi beyân (163a)

Bil anı kıl ü kâldür maḥzâ
Cümlesi ḳavl-i zümre-i a‘ mā (163a)

Olmayınca ḥaḳîkî tā māhbûb
Bu cihânda bilinmez ol maḥlûb (163a)

Ol süḥanver ki yazdı ‘aşk eşerin
Virdi Mihr ile Müşteri ḥaberin (163a)

Yukarıda örnekleriyle Mihr ü Müşteri mesnevilerinde işlenen aşkın mahiyeti üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Ancak bize göre asıl önemli olan bu aşk anlayışının dini-tasavvufi boyutu ve bunun edebiyata nasıl yansıdığı meselesidir. Hemen belirtmek gerekir ki bu mesele başlı başına bir araştırma konusu olup bu yazının sınırlarını aşar. Burada kısaca bazı noktalara değinilecektir.

Tasavvuf uzmanlarından S. Uludağ, *Sufî Gözüyle Kadın* adlı eserinde aşk anlayışını anlatırken beşerî aşk konusuna şöyle bir yaklaşım getirir: “Genel olarak karşı cinsler arasında görülmekle beraber bazen aynı cinsten kişiler arasında da beşerî aşk görülebilir” der ve buna örnek olarak da Hz. Yakub’un oğlu Yusuf’a olan aşkını ve Gazneli Sultan Mahmud ile kölesi Ayaz arasındaki aşkı gösterir: “Oğlu Yusuf’u yitirdiği zaman gözlerine ak düşecek kadar fazla ağlayan Hz. Yakub’un oğlunu aşk derecesinde sevdiğinden söz edilir. Fakat şu halin daha güzel örneği Gazneli Mahmud ile kölesi Ayaz’dır. Ayaz efendisi Sultan Mahmud’ü can u gönülden sever, ona aşık olur. Tam bir sadakat ve fedakarlıkla hizmet ederek aşkında samimi olduğunu ona ispat eder. Kölesi Ayaz’ın aşkını ve aşktaki ihlasını gören Sultan Mahmud bu durumdan etkilenir, onu takdir eder, sever, sonra da kendisine aşık olur. Böylece aşk gücünü gösterir, Sultan Mahmud’u esir alır. Artık Mahmud Ayaz’ın kölesi olmuştur. Ayaz da onun sultanı ve efendisi” (Uludağ 1995, 142)

Ö.Faruk Akün de divan şiirinde sevgilinin çok defa erkek hüviyetinde görülmesinin asıl sebebini tasavvufun aşk ve güzellik anlayışına bağlar ve bunu şöyle izah eder: “Bu anlayışa göre Tanrı kendi güzelliğini insanda ve güzel insan çehresinde aksettirmiştir. Bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

güzelliğe karşı duyulacak en saf ve en gerçek aşk, şehvî duygulardan ve ten hazlarından uzak platonik aşktır. Ayrıca cismanî zevk ve duyguların karışmayacağı böyle bir aşk ise kadın varlığına değil genç erkek çocuğa yönelik olduğunda mümkündür (Akün 1994, s.419). Bu ifadeler, bu aşk anlayışının edebiyata özellikle divan şiirine yansımalarının tasavvuf kaynaklı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Divan şiirindeki gazellerde erkek isimli rediflerden yola çıkarak sevgilinin cinsiyetlendirilmesi üzerinde duran S. Kuru ise, bu tür bir yaklaşımı tasavvufi kabul gören mahbub (erkek sevgili) aşkına bağlamakta ve bazı tespitler yapmaktadır: “1. Erkek ismi redifli gazeller onbeşinci yüzyılın ortalarından onaltıncı yüzyılın ortalarına kadar yoğun biçimde ve onaltıncı yüzyıldan sonra istisnâî bir konuma düşerek ortadan kalkmıştır; 2. Bu gazeller tasavvufî eğilimleri olan yönetici kesime bağlı şairler tarafından yazılmıştır; 3. Bu şiirler “şehrengiz” türü ile bir türsel ilişki sergilemektedir” (Kuru 2007, 86). Kuru bu tespitlerinden sonra tezkirelerin verdiği bilgilerden hareketle bu gazellerde erkek isminin kullanımını uzun sürmeyen bir moda olarak nitelendirmektedir.

Gerek elde bulunan, gerekse varlığı bilinen Mihr ü Müşterî mesnevilerinin yazılış tarihlerine bakıldığında 15. yüzyıl ile 17. yüzyıl aralığı görülmektedir. Bu da S. Kuru’nun sözünü ettiği gazeller ve şehrengizlerle, Mihr ü Müşterî’lerin yazılış tarihi bakımından paralellik arz ettiğini göstermektedir. Yine Kuru’nun üzerinde durduğu gazelleri yazan şairlerin tasavvufî eğilimlerinin olması ile bu dönemlerde yazılan Mihr ü Müşterî’lerde tasavvufî aşkın işlenmesi hususu da benzerlik göstermektedir. Kuru’nun yukarıda belirttiğimiz tespitlerine katılıyoruz; ancak bu anlayışın ve modanın asıl kaynağı olan İran edebiyatını göz ardı ederek meseleyi bizim edebiyatımızdan hareketle çözümlenmeye çalışmanın doğru bir yaklaşım olduğunu düşünmüyoruz.

Gerek bu mesneviler hakkında kaynakların verdiği bilgiler, gerekse Assâr’ın mesnevisinin ve tercümelerinin incelenmesi sonucunda elde edilen bilgiler, Mihr ü Müşterî mesnevilerinde işlenen aşkın tasavvufî bir aşk olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle Mîrî’nin tercümesinin tamamı tarafımızdan okunmuş ve içerisinde kahramanların cinsiyetini ön plana çıkaran hiçbir unsura rastlanmamıştır. Bu unsurlar mesnevide belli belirsiz yer almaktadır. Hele şehvî duygulara ait hiçbir beyitle karşılaşmamıştır.

Bu sebeplerden olsa gerektir ki Münîrî’nin eseri üzerinde çalışma yapan A. Akmandor kahramanlardan Mihr’i erkek, Müşterî’yi de kadın olarak değerlendirmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Mesnevinin Dil Özellikleri: Mîrî'nin Mihr ü Müşteri tercümesi atasözleri, deyimler ve halk söyleyişleri bakımından oldukça zengindir. Bu konu, eser üzerinde kapsamlı bir dil incelemesi yapılmasını gerektirmektedir. Ancak biz burada bazı noktalara dikkat çekmek istiyoruz. Eseri dil özellikleri açısından dikkate değer bulan Kilisli Muallim Rifat, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Tarama Sözlüğü için eserin tamamını taramıştır. Elde edilen sözcükler bu sözlüğün içerisinde yer almıştır (T. Sözlüğü 1995). Bizim yaptığımız araştırma neticesinde Tarama Sözlüğü'nde tanıkları arasında Mihr ü Müşteri'nin de bulunduğu toplam 87 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerden 17'si sadece Mîrî'nin eserinden tanıklanmıştır ki bu sayı eserin söz varlığı açısından oldukça önemlidir. Biz öncelikle Tarama Sözlüğü içerisinde yer alan bu kelimelerin tamamını tespit ettik. Sonra da ilk olarak bu kelimelerden sadece Mîrî'den tanıklananları Mihr ü Müşteri'den alınan tanıklarıyla birlikte; İkinci olarak da diğer kelimeleri Tarama Sözlüğü'nde geçtiği biçimiyle alfabetik olarak sıraladık.

Tarama Sözlüğü'nde yer alan ve sadece Mîrî'nin Mihr ü Müşteri'sinden tanıklanan kelimeler:

Albâğ: Ferace. (I/90)⁴
Lây-ı al u sebizden itmiş o bâğ
Gönçe engine aḫcar u **albâğ** (135a)

Bezек vermek: Süslemek, tezyin etmek (I/533)⁵
Böyle **virdi** 'arūs-ı lafza **bezек**
Dest-i meşşâta-i fikir bî-şek (149b)⁶

Dilegin eylemek: Arzusunu yerine getirmek. (II/1149)
Aldı Bih-zād anuñ hemān bilegin
Düşdi pâyına **eyledi dilegin** (44a)

Dürüklük: çatıklık. (II/1334)
Oldı ḫandān hemān ruḫ-ı ḫācib
Kaşlarınıñ **dürüklüğü** ḡā'ib (19a)

⁴ Parantez içerisinde verilen bu bilgilerden ilki *Tarama Sözlüğü* nün cildini, ikincisi ise sayfa numarasını göstermektedir.

⁵ *Tarama Sözlüğü* nde geçen bu kelime sadece Mîrî'den tanıklanmıştır.

⁶ Parantez içerisinde verilen bu bilgiler eserin çevriyazılı metninin oluşturulmasında esas alınan mütercim/müellif hattıyla yazılmış *İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Halis Efendi no: 3520*'deki nüshaya ait varak numaralarıdır.

Dürülmek: (Kaş) çatılmak. (II/1334)

Ḳāmetüñ yādı ile ey hem-dem

Ḳaşlarum muttaşıl dürülmede hem (32a)

Görseler: Ne görsünler. Birden bire gördüler. (III/1782)

Giderek görseler turur bir kūh

Şanki bir zāt-ı zī-vaḳār ü şükūh (10a)

Görseler bir nehir çü cūy-ı cinān

Müşterī yaşı gibi anda revān (143a)

Ḳıyı çizmek: Yan çizmek, bir tarafa çekilmek (IV/2529)

Tā idince reh-i rüçû'a nigāh

Ḳıyı çizmek sana degüldür rāh (92a)

Kirpikle ḥürmen süpürmek: Gerçekleştirilemeyecek işe girişmek. (IV/2577)

Kirpügünle süpürme gel ḥürmen

Arama āb döğmege ḥāven (36a)

Lu' b geçmek: Hile yapmak, oyun oynamak. (IV/2792)

Bağlayam bil idem buña çāre

Tā geçem bir lu' b o bedkāra (20a)

Ökçesini başmak: Yerinden kıınıldamamak (V/3074)

Başmaşa ökçesini kūh-ı belā

Bahre eşki sürerdi cisini tā (27a)

Yakın olmak: Yaklaşmak. (VI/4218)

Eylik eylerseñ eylik ire saña

Kemlige olma yakın ey dānā (133b)

Yaman şanmak: Fenalık düşünmek, kötü düşünce beslemek. (VI/4263)

Didi şāh aña ey bedenlere cān

Kişi ferzendine şanur mı yaman (56a)

Yaraşksızlık: Yakışksızlık, uygunsuzluk, münasebetsizlik. (VI/4337)

Ḥadden aşdı uzunluğūñ ey şeb

Yaraşksızlığūñla virme ta' ab (35a)

Yılmak: Çekilmek, uzaklaşmak. (VI/4584)

Pāy-ı sa' y ile yılmayınca kişi

İrüşüp menziline bitmez işi (21b)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Gözlerinden çü **yıldı** mihr-i cihân
Her biri zerreveş güm oldı hemân (75a)

Yorğun: Yorgun. (VI/4671)
Gitdi ser-pençe-i esed'den heng
Yorğun âhû gibi ki göre peleng (83a)

Yüz berkitmek: Katı yüzlülük etmek. (VI/4780)
Berkidüp yüz hemân dem ol ğammâz
Nağş-ı destâna eyledi âğâz (20b)

Yüz berkitmek gerek ki ola bu kâr
Ki bu ma' nî olur faşâhat-bâr (21a)

Yüzü kıbleden dönmek: Dinden çıkmak. (VI/4797)
Kaşı mihrâbın aramazsa gözüm
Döne ey dâye **kıbleden** bu **yüzüm** (126b)

Tarama Sözlüğü'nde yer alan ve tanıkları arasında Mîrî'nin
Mihr ü Müşteri'sin de bulunduğu ortak kelimeler:

- Altunlu:** Altın işlemeli. (I/114)
Anı: Onu (I/152)
Anuñ: Onun (I/157)
Ara: Mahal, mevki, yer. (I/181)
Ayağa şalmak: Ayak altında bırakmak, ayak altına atmak.
(I/293)
Bağa: Kaplumbağa. (I/363)
Bel bağlamak: Ehemmiyet vermek, azmetmek, hazırlanmak.
(I/486)
Bilegin almak: Eline yapışmak. (I/553)
Bir birin: Birer birer. (I/585)
Bolay ki: Ola ki, belki, inşallah. (I/636)
Çalmak: Çizmek, iptal etmek. (II/819)
Çezmek: Çözmek, açmak. (II/885)
Çığırmaq: Bağırmaq, haykırmak. (II/887)
Çegzinmek: Dönmek, dolaşmak. (II/919)
Deñli(ü): Kadar. (II/1085)
Diyen (deyen): Denen, söylenen. (II/1190)
Dolukmaq (tolukmaq): (Göz) yaşla dolmak, ağlayacak hale
gelmek. (II/1207)
Döğün urmaq: Yara açmak, dağ basmak. (II/1228)
Dükeli: Hep, cümle, bütün, herkes. (II/1309)
Dürişmek (dürüşmek, duruşmak, turuşmak): Çalışmak, ikdam
etmek, sebat etmek, sayetmek (II/1337)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- Dütün:** Duman. (II/1359)
Egin: Sırt. Arka. (III/1392)
Elleşmek: Tutuşmak, savaşa girişmek. (III/1443)
Geyirmek: Giydirmek. (III/1711)
Güccük: Küçük. (III/1836)
Gümrenmek (gümürdenmek): Homurdanmak. (III/1859)
Harcanmak (harçlanmak): Harcamak, sarfetmek. (III/1900)
Irılmak: Ayrılmak, uzaklaşmak, uzaklaşıp kaybolmak. (III/1964)
Irmağ: Ayırmak, cüda kılmak. (III/1971)
İletmek (eletmek, iltmek): Götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek. (III/2052)
İlmek: Dokunmak, geçmek, ilişmek, tesir etmek, tutulmak, takılmak. (III/2064)
İvmek: Acele etmek, istical etmek. (III/2136)
Kağrı (kağrı): Hangi. (IV/2225)
Kanı: Hani, nerede. (IV/2229)
Kanzil: Geçgin sarhoş, körkütük. (IV/2242)
Karañu: Karanlık. (IV/2276)
Karmağ: Karıştırmak, karmak, birleştirmek. (IV/2317)
Kayırmak: Mukayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek. (2379)
Kızılca: Allık, kızılılık. (IV/2540)
Kızınmak: Isınmak. (IV/2545)
Kim: Kimse ki. (IV/2545)
Kişi: İnsan, adam, kimse. (IV/2583)
Konak: Bir konaklık yer. (IV/2627)
Kösülmek (kösilmek): uzanmak, Ayağını uzatmak. (IV/2307)
Neydügi: Ne olduğu. (IV/2848)
Niçe: Çok, bir çok, hayli. (IV/2861)
Öz: Nefs, zat, kendisi, varlık. (V/3153)
Özge: Başka, gayrı, maada. (V/)
Şalmağ: Yaymak, sermek, saçmak (V/3281)
Şalmağ: koymak, bırakmak, atmak, ilka eylemek. (V/3284)
Şan: Saki, gûya. (V/3294)
Şaşaşmak: rastlamak, tesadüf etmek. (V/3326)
Şımağ: yenmek, mağlup etmek, tenkil etmek. (V/3423)
Şıngın (şınkın): Kırık. (V/3439)
Şumak (sunak): Sukabı, kırba, maşraba. (V/3576)
Şol: Şu, o. (V/3671)
Tayınmak (tayırınmak): Kaymak, sürçmek. (V/3778)
Tiz: Çabuk. (V/3805)
Urmağ: Vurmak, çarpmak. (VI/3967)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

-
- Urunmak:** Giyinmek. (VI/3979)
Var (varı): Hepsi, olancası mevcudu. (VI/4144)
Var: Haydi durma (olumlu fiillerle birlikte gelince teşvik pekiştirmesi oluyor).(VI/4146)
Varmak: Gitmek, yürümek. (VI/4154)
Yaban (Far. Beyābān): Issız kır, ,insandan hali yer. (VI/4177)
Yab yab: Yavaş yavaş, usul usul. (VI/4305)
Yazmak: Nakşetmek, resmetmek, süsleyip bezemek. (VI/4458)
Yelmek (yilmek): Koşmak, şıtab etmek,acele yürümek, esmek. (VI/4505)
Yıldırımak: Parıldamak. (VI/4578)
Yönelmek: Teveccüh etmek, yüz tutmak, yüzünü belli bir yere çevirmek. (VI/4686)
Yuvalamak: Yuvarlamak. (VI/4735)

4.Sonuç

Çalışmada Mihr ü Müşteri mesnevilerinin kaynağı hakkında bilgi verilmiş ve Türk edebiyatında yazılan Mihr ü Müşteriler tanıtılmıştır. Mîrî'nin Mihr ü Müşteri tercümesinin tam metni tarafımızdan okunmuş asıl kaynak olan Assâr'ın eseri ile şekil özellikleri açısından karşılaştırılmış, bunun sonucunda; vezinlerinin, beyit sayılarının ve bölümlerinin aynı olmadığı görülmüştür. Her iki kahramanının da erkek olması yönü ile farklılık arz eden bu mesnevilerde işlenen aşkın mahiyeti üzerinde durulmuş; neticede bu anlayışın tasavvuf kaynaklı olduğu ve İran Edebiyatı model alınarak belli bir dönem bizim edebî eserlerimizde de işlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Her iki mesnevi arasında yapılan karşılaştırma, bizi bu tür mesnevilere bu günkü “çeviri” anlayışıyla bakılamayacağı sonucuna götürmüştür. Eserden *Tarama Sözlüğü*'ne aktarılan kelimeler tespit edilmiştir. Bu tarama sonucunda 87 kelimenin aktarıldığı ve bunlardan 17'sinin sadece Mîrî'den tanıklandığı görülmüştür. Sonuç olarak; Mîrî'nin tercümesinin, İran Edebiyatı ile Türk Edebiyatı arasındaki etkileşimin gerek şekil gerek muhteva yönünden somut delillerle ortaya konması açısından önemli bir eser olduğu kanısına varılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

KAYNAKÇA

- Ahmed Rıfat, *Devhatü'n-Nukabâ*, İstanbul 1283.
- AKMANDOR, Ayten, **Münîrî ve Mihr ü Müşterî Mesnevisi**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 1983.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.IX, İstanbul 1994, s.389-427.
- ANBARCIOĞLU, Meliha, "Türk ve İran Edebiyatlarında Mihr ü Mah ve Mihr ü Müşterî Mesnevileri", **Türk Tarih Kurumu Belleten**, Ankara 1984, C.XLVII, S.185-188, s.1151-1189.
- BİLGİN, A. Azmi, "Mihr ü Müşterî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2005, C.30, s.28-29.
- Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, III C. İstanbul 1333.
- Katip Çelebi, **Keşfü'z-Zünûn an-Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn**, II C. İstanbul 1942.
- KURU, Selim Sırrı, "Gazelde Sevgilinin Cinsiyetlendirilmesi Açısından Erkek Redifli Gazeller" (İngilizceden çeviren: Veysel Öztürk), **Kitap-lık**, S.107, Temmuz-Ağustos 2007, s.83-89.
- KUT, Günay, "Mihr ü Müşterî", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergah Yayınları, İstanbul 1986, C.VI, s.333-335.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973.
- Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî**, IV C. İstanbul 1315, C.IV.
- Mîrî, **Terceme-i Mihr ü Müşterî**, Yazma, İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Halis Efendi no:3520.
- Mîrî, **Terceme-i Mihr ü Müşterî**, Yazma, Medine Şeyhü'l-İslâm Arif Hikmet Kütüphanesi, Fennü'l-Edebi't-Türkî no 3501.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-Alâm**, VI C., İstanbul 1306.
- Tarama Sözlüğü**, VIII C. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- ULUDAĞ, Süleyman, **Sufi Gözüyle Kadın**, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.
- YILMAZ, Bülent, **Assâr-ı Tebrîzî ve Mihr ü Müşterî Mesnevisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1996.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*